

Prof. dr hab. Zbigniew Długosz
Uniwersytet Pedagogiczny
im. Komisji Edukacji Narodowej
Kraków, ul. Podchorążych 2
Tel. 12-6626246

Wpłynęło do IGIGP dnia

2019-03-30

RECENZJA

pracy doktorskiej mgr. **Adama Rossmanitha** pt. *Przemiany społeczno – demograficzne w skupiskach mniejszości polskiej na Bukowinie na przełomie XX i XXI wieku*
przygotowanej pod kierunkiem dr hab. Marii Soji
w Zakładzie Geografii Ludności, Osadnictwa i Rolnictwa
Instytutu Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego

Bukowina, której ziemie w średniowieczu wchodziły w skład Rusi Kijowskiej była wówczas na ogół niezamieszкана. Z czasem jednak stała się obszarem szybkiego rozwoju i wielu przemian społeczno – gospodarczych. Złożona historia tej krainy i jej przynależność do wielu systemów państwowych przyczyniła się do stworzenia mozaiki ludów, gdzie do dawnego osadnictwa rusińskiego i mołdawskiego, a w miasteczkach żydowskiego i ormiańskiego, dołączyli m.in. Niemcy, Austriacy i Polacy, tak, że w czasach panowania Habsburgów na obszarze tym powstała silnie zróżnicowana etnicznie społeczność. Wyrazem tego była odmienność pod względem m.in. religii jak i języka o czym świadczy fakt, że na Bukowinie istniało szkolnictwo ukraińskie, rumuńskie, niemieckie, polskie, żydowskie i węgierskie. Wojny światowe na Starym Kontynencie zasadniczo zmieniły strukturę demograficzną – społeczną tych ziem, także przez procesy asymilacji mniejszości narodowych oraz migracje ludności. Szczególnie, zmiany te uwidoczniły się w ostatnich dekadach. Jak kształtują się te procesy i struktura społeczno – demograficzna mniejszości polskiej na Bukowinie na przełomie XX i XXI wieku – na te pytania miała dać odpowiedź dysertacja mgr. Adama Rossmanitha.

Przedłożona do recenzji praca doktorska w formie nie zawsze znormalizowanego maszynopisu obejmuje w swej zasadniczej części 186 stron tekstu wraz z 56 rycinami (plany sytuacyjne, mapy fizyczne, wykresy liniowe i słupkowe – w tym piramidy wieku, diagramy, kartogramy i kartodiagramy) i 14 tabelami. Zasadniczą część uzupełnia na początku 2 stronicowy spis treści, oraz na 16 stronach spis 211 pozycji literatury (nie zawsze alfabetycznie), w tym 13 z nich w formie maszynopisu (m.in. prace doktorskie i prace

magisterskie). Bibliografia obejmuje także pozycje m.in. w języku rumuńskim i ukraińskim. Do rozprawy dołączono również zestawienie 32 wykorzystanych adresów stron internetowych, na 4 stronach spisy tabel i rycin oraz na 3 stronach załącznik nazw geograficznych odnoszących się do obszaru Bukowiny, które zostały użyte w pracy, a także 2 stronicowy arkusz ankiet (kwestionariusz wywiadu) dla ludności w części rumuńskiej i ukraińskiej Bukowiny. Łącznie praca liczy 215 stron i składa się z 10 szczegółowo rozbudowanych rozdziałów.

W pierwszym rozdziale - *Wstępie* na 8 stronach doktorant po krótkim merytorycznym wprowadzeniu przedstawił jasno cel opracowania sprowadzając zadania badawcze do 10 postawionych pytań, określił zakres czasowy i przestrzenny badań oraz syntetycznie przybliżył podstawowe pojęcia i pisownię nazw geograficznych, którymi posłużył się przy pisaniu pracy. W załączniku gdzie zamieszczono nazwy geograficzne użyte w pracy, dla przejrzystości – ujednolicając, należało konsekwentnie podawać oficjalną nazwę lokalną, a następnie gdy miała ona odpowiednik polski – w nawiasie polską nazwę. Natomiast w tekście należało używać lokalnej nazwy gdy nie miała odpowiednika polskiego. W postawionych pytaniach natomiast – szkoda, bo zabrakło kwestii (pytania) o stosunek do mniejszości polskiej tak ze strony Rumunów jak i Ukraińców. Było by to ciekawe, ale być może uznał Auror za zbyt drażliwe pytanie?

W drugim rozdziale - *Metodologia i metody badawcze* na 10 stronach najpierw na podstawie literatury Autor ogólnie nakreślił założenia badawcze z punktu widzenia socjologii, etnologii i geografii, następnie przybliżył źródła danych wykorzystanych w pracy spisy ludności w latach 1930-2011 dla Rumunii, ZSRR i Ukrainy; rozmowy wstępne w ośrodkach polonijnych, a także wykonanie 498 ankiet we wsiach Rumunii i 351 we wsiach Ukrainy, następnie przybliżył sposób wytyczenia terenu badań i jego podział sprowadzając analizę do 8 jednostek osadniczych po stronie rumuńskiej i 6 na Ukrainie, gdzie prowadził badania terenowe, od 2006 roku w Rumunii i od 2011 roku na obszarze Ukrainy. Zgromadzony do pracy materiał oceniam jako wystarczający dla tego typu opracowania. Ostatni podrozdział tej części dysertacji poświęcił Autor - w oparciu o literaturę w sposób właściwy zgodnie z metodami i technice badawczej.

Trzeci rozdział - jak sam tytuł wskazuje poświęcony został *Przeglądowi literatury dotyczącej stanu badań nad Polakami z Bukowiny*. Jako, że zagadnienia dotyczące tej społeczności prezentowano w różnych dziedzinach wiedzy, tak więc dorobek naukowy z tego zakresu jest bardzo bogaty. Dlatego słusznie, że Doktorant odniósł się do prac historycznych, lingwistycznych, socjologicznych, etnologicznych rozpoczynając jednak przegląd od

opracowań geograficznych. Przytaczaną bogatą literaturę reprezentują prace zarówno z końca XIX wieku, okresu międzywojennego, jak też późniejsze z przewagą tych z XXI wieku. Autor z powodzeniem odwołuje się do bogatej literatury, chociaż przytoczył bym też prace: Wojciecha Jankowskiego dotyczącą odniesienia się Ukraińców, Rumunów i Polaków wobec kwestii przynależności Bukowiny w 1918 roku; a także oprócz licznie w pracy cytowanych Jana Bujaka - opracowanie jego dotyczące *Bukowińczyków na miarę czasów*, czy Anny Danilewicz *Z rumuńskiej Bukowiny na Dolny Śląsk*. Jest to sugestia, podpowiedź – nie zarzut, gdyż trudno wymagać cytowania kompletu prac z tego zakresu.

Rozdział czwarty zatytułowany ***Polacy na Bukowinie w ujęciu historycznym***, którego treść została zawarta na 25 stronach poświęcony został dziejom migracji Polaków na ten obszar od lat 70. XVIII wieku. W pewnych kwestiach Doktorant odwoływał się do odleglejszych wydarzeń. Bazując na dostępnej literaturze obejmującej także dane spisów austriackich przybliżył za pomocą poglądowych tabel i rycin (kartogramy, kartodiagramy) strukturę narodowościową Bukowiny, prezentując przy tym wybiórczo m.in. strukturę zatrudnienia i wyznania mieszkańców, a następnie reemigracji Polaków wg okręgów i miejscowości, kończąc tą ciekawą a jednocześnie kompilacyjną część dysertacji analizą zmian w rozmieszczeniu Polaków na Bukowinie do pocz. XXI wieku.

W następnym, piątym rozdziale ***Sytuacja społeczno –prawną mniejszości polskiej w Rumunii i na Ukrainie*** na 13 stronach autor dysertacji odwołując się również do literatury przedmiotu przybliżył zmieniającą się politykę tych państw w XX i XXI wieku w obrębie których granic Bukowina leżała. Interesująco za pomocą rycin (diagramów i kartodiagramów) zilustrował także kwestie zmian udziału Polaków w tych krajach tak w skali globalnej jak i przestrzenie wg jednostek administracyjnych tych państw w wybranych przekrojach czasu. Doktorant wykazał w sposób zwięzły, co należy podkreślić, jak zmiany polityczne w Europie kształtowały sytuację mniejszości polskiej w tych krajach.

Po tym nakreślonym szeroko tle historyczno – polityczno - prawnym, następne części pracy są rezultatem badań własnych Doktoranta. W rozdziale szóstym ***Struktura społeczno - demograficzna mniejszości polskiej na Bukowinie w latach 2011-2013*** w świetle badań terenowych Autor na 32 stronach najpierw scharakteryzował lokalizację skupisk ludności polskiej wybranych do badania wsi, na podstawie ankiet dokonał analizy struktury płci i wieku, wykształcenia, strukturę społeczną, aktywność zawodową kobiet i mężczyzn oraz strukturę zatrudnienia. Charakteryzując w pierwszym podrozdziale badane wsie z najliczniej reprezentowaną ludnością polską zaprezentował na rycinach rozmieszczenie w nich zabudowy. Po pierwsze, szkoda, że nie przedstawił w odpowiedniej skali okolic „polskich

wsii” dla orientacji administracyjnej, a zabudowę na tle mapek topograficznych ilustrując w ten sposób bliżej warunki naturalne ukazujące m.in. rzeźbę a tym samym dostępność komunikacyjną będącą ważnym czynnikiem sprzyjającym osadnictwu. Po drugie można było krótko opisać strukturę zabudowy np. z czego ona jest i w jakim jest stanie. W kolejnym podrozdziale na tle obszaru Bukowiny północnej i południowej dokonał analizy struktury demograficznej - wg płci w trzech grupach wieku. Dalsze podrozdziały dotyczące charakterystyki struktury wykształcenia wg płci, struktury jak określi – społecznej a także aktywności zawodowej wg płci ludności w wieku powyżej 18 lat i zatrudnienia dla przejrzystości należało połączyć w jeden podrozdział - ... **struktury społeczno-zawodowe...** i w ramach tej części przybliżyć kolejno kwestie poruszane podrozdziałach 6.3 - 6.6, gdyż kompleksowo ujmując w demografii zalicza się je do tego samego nadrzędnego określenia, zgodnie z podziałem ludności wg. Struktury: Demograficznej, Społeczno-zawodowej i Rasowo-etnicznej.

Podobnie jak poprzedni, kolejne trzy rozdziały stanowią oryginalny wkład w zakresie problematyki geograficznej dotyczącej obszaru Bukowiny, gdyż oparte zostały na ankietach w badaniach terenowych prowadzonych przez Doktoranta. Rozdział siódmy pracy na 23 stronach został poświęcony ***Migracjom mniejszości polskiej na Bukowinie na przełomie XX i XXI wieku...***, rozdział ósmy – na 44 stronach przybliżył ***problemy oświatowe na tle przemian etnicznych, językowych i religijnych w skupiskach mniejszości polskiej***, natomiast dziewiąty rozdział na 16 stronach przybliżył ***Działalność przedstawicieli mniejszości polskiej w organizacjach polonijnych i kontakty z Polską***. Poprawnie przedstawione i zilustrowane rozdziały dostarczają przejrzyste bogactwo informacji o tamtejszych skupiskach ludności polskiej, m.in. o kierunkach migracji zarówno wewnętrznych jak i poza tereny Ukrainy oraz Rumunii, o strukturze szkolnictwa polskiego na Bukowinie w latach 1913/14 i 2011/13, o przestrzennym zróżnicowaniu w zakresie posługiwania się językiem polskim w części ukraińskiej i rumuńskiej Bukowiny, podobnie jak i o rozmieszczeniu organizacji polonijnych, domów polskich oraz polonijnych zespołów ludowych a także rodzinnych powiazaniach z Polską. W poprawnie przedstawionych rozdziałach empirycznej części dysertacji nasuwa przede wszystkim stwierdzenie o ogromie pracy terenowej jaką włożył Doktorant w przygotowanie dysertacji. Jedną mam tu uwagę, że dawna nazwa miasta Dniepropietrowsk (ryc. str. 118) została zmieniona w 2016 roku na Dnipro (Dniepro).

W ostatniej części – ***Podsumowanie i wnioski*** na 16 stronach Autor pracy odniósł się do 10 postawionych na początku punktów (pytań), na które syntetycznie ale jasno

odpowiedział. Ta część rozdziału stała się podsumowaniem i w dalszej części zakończenia posłużyła do wyartykułowania wniosków płynących z opracowania.

Reasumując, pod względem merytorycznym recenzowana dysertacja stanowi ciekawą oraz dogłębną analizę traktując bardzo szeroko i wielopłaszczyznowo podjętą problematykę. Po względem edytorskim odznacza się ona starannością. Należy również stwierdzić, że pan mgr Adam Rossmannith zrealizował postawiony we wstępie cel i rzeczowo w końcowej części wyprowadził wnioski. Jego oryginalna rozprawa jest wartościowym opracowaniem, wielostronnie przybliżającym zagadnienie mniejszości polskiej na Bukowinie zarówno części rumuńskiej jak i ukraińskiej. Przybliżyła ona kompleksowo ujęte zagadnienia prezentując szeroko kwestie, które stanowić mogą asumpt do dalszych badań w tym zakresie. Autor starał się skrupulatnie i wnikliwie w oparciu o bogatą literaturę przedmiotu jak i w oparciu o przeprowadzone badanie ankietowe odpowiedzieć na postawione na początku pytania. Ponadto stwierdzam, że Doktorant wykazał się dobrym przygotowaniem w zakresie warsztatu pracy i ogólną wiedzą teoretyczną oraz umiejętnością samodzielnego prowadzenia badań. Uważam zatem, że przedstawiona do recenzji praca doktorska spełnia wymagania stawiane tego typu rozprawom i zgodnie z obowiązującą Ustawą o stopniach i tytule naukowym wnoszę do Rady Naukowej Instytutu Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ o do puszczenie Adama Rossmannitha do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Kraków 27-09-2019

prof. dr hab. Zbigniew Długosz

